Succinte consideraţii privind legile economiei, Dreptul penal al afacerilor şi Criminalitatea gulerelor albe

Prof. univ. dr. **Mihai Adrian HOTCA**

Rezumat

Economiile naţionale şi economia mondială din perioadele modernă şi postmodernă au fost influenţate de factori militari, politici sau sociali, dar, pe lângă asemenea condiţionări, un impact important asupra acestora l-au avut şi teoriile economice. Avem în vedere, în special, teoria mâinii invizibile (elaborată de A. Smith, care era adeptul ideii că statul nu trebuie să se implice semnificativ în economie) şi teoria spiritelor animale (emisă de J.M. Keynes, care susţinea ideea statului jucător).

Plecând de la premisa că deţinerea unor cunoştinţe specifice legislaţiei penale aplicabile materiei afacerilor este esenţială pentru antreprenori şi celelalte persoane implicate în activitatea economică fie în actul decizional, fie în cel de supraveghere sau control, apare ca fiind un demers cel puţin util acela de a delimita conţinutul expresiilor ***Drept penal al afacerilor*** *şi* ***Criminalitatea gulerelor albe.***

Cunoaşterea domeniului Dreptului penal al afacerilor este importantă, deoarece există riscul ca activitatea pe care o derulează oamenii implicaţi în activităţi economice să intre în coliziune cu legislaţia penală. La fel, prezintă utilitate conturarea conceptului de Criminalitate a gulerelor albe.

Cuvinte-cheie: *economie; legile economiei; afaceri; teoria mâinii invizibile; teoria spiritelor animale; dreptul penal al afacerilor; criminalitatea gulerelor albe.*

1. Exordiu privind *legile economiei*

Studiind cu atenţie procesele economice, constatăm un oarecare *machiavelism* care *bântuie* afacerile, generat atât de ignorarea totală ori parţială a legalităţii sau moralităţii, cât şi de faptul că domeniul economic (economia[1]) este unul complex şi dur, cu mulţi competitori, dintre care unii sunt mai puternici, alţii mai slabi, unii sunt mai mari, alţii mai mici, unii sunt antreprenori pregătiţi pentru ceea ce fac, iar alţii sunt lipsiţi de profesionalism.

De asemenea, remarcăm un aspect interesant, respectiv că o parte dintre întreprinzători aplică sau respectă ***legile junglei***[2], chiar dacă uneori o fac doar în mod selectiv şi superficial.

Economiile naţionale şi economia mondială din ultimele 2-3 secole au fost influenţate de factori militari, politici sau sociali, dar, pe lângă asemenea condiţionări, un rol important asupra acestora l-au avut şi teoriile economice, în special, a lui A. Smith[3] (*teoria mâinii invizibile*), adeptul ideii că statul nu trebuie să se implice semnificativ în economie, şi a lui J.M. Keynes[4]

---

[1] Prin economie înţelegem ansamblul activităţilor privind producţia şi distribuirea bunurilor şi prestarea serviciilor. În funcţie de anumite criterii, se face deosebirea în: economie globală (mondială), economie naţională, economie de piaţă, economie emergentă, economie centralizată, macroeconomie, microeconomie ş.a.

[2] Prin *junglă* avem în vedere pădurile tropicale şi subtropicale greu accesibile omului, unde animalele trăiesc conform legilor naturii.

[3] Adam Smith (1723-1790) a fost un economist, om politic şi filozof scoţian.

[4] John Maynard Keynes (1883-1946). Este considerat unul dintre fondatorii macroeconomiei moderne.

[*teoria spiritelor animale* (lat. *spirites animales*, eng. *animal spirits*), care explică fluctuațiile economiei], suporterul implicării moderate a statului (precum face părintele pentru copil, adică îi construiește un cămin fericit, cu o anumită doză de libertate, protejându-l, totodată, de *spiritele animale,* existente în economie, prin politici fiscale și monetare (spre exemplu, prin împrumuturi menite să susțină reintegrarea în activitate a șomerilor)[5].

Keynes scria: *„Mare parte din deciziile noastre de a face ceva pozitiv, decizii ale căror efecte se vor vedea după multă vreme, pot fi explicate doar ca rezultat al spiritului animal – o nevoie spontană de a acționa în loc de a alege inacțiunea și care nu e produsul unei medii ponderate a beneficiilor cantitative multiplicate cu probabilități cantitative"*[6].

În schimb, Smith considera că economia este dirijată de *mâna invizibilă*, întrucât fiecare individ care își urmărește propriul interes, pe lângă acesta, îl realizează implicit și pe cel al societății (interesul colectiv sau general)[7].

În esență, Smith și ceilalți economiști clasici considerau că economia este dirijată de actori raționali, care se vor antrena în orice afacere, dacă este în interesul lor reciproc. Spre exemplu, dacă un muncitor este dispus să lucreze pentru un salariu mai mic decât cel corespunzător muncii sale, acesta va fi angajat de întreprinzător. Așadar, pieţele private, în deplin acord și fără amestecul guvernului, vor asigura buna funcționare a economiei, fiind *guvernate de o mână invizibilă*[8].

Când prea puțini economiști sau guvernanți se așteptau să devină vizibile *fisurile teoriei economice clasice,* a apărut Marea Criză economică interbelică. În plină criză, Keynes a publicat cartea *Teoria generală a folosirii mâinii de lucru, a dobânzii și a banilor*[9]*.* În această lucrare, genialul economist s-a pronunțat în favoarea politicilor statale intervenționiste, prin care guvernul să aplice politici fiscale și monetare, în scopul temperării efectelor adverse ale recesiunilor sau crizelor economice.

Teoria lui Keynes, în forma sa simplificată, a stat la baza celor mai importante măsuri intervenționiste implementate de state după Marea Criză și a fundamentat (justificat) politicile fiscale și monetare publice până în anii 1970.

Între timp, în peisajul public al afacerilor și-au făcut apariția noi economiști, cu idei inovatoare, care au considerat că *teoria economică smithiană*, conform căreia nu există șomaj involuntar, se impune a fi reconsiderată, reconfigurată și repusă în practică. Așadar, *spiritele animale* menționate de Keynes au fost trimise în muzeul istoriei economiei[10].

Această *reabilitare* a teoriei economice clasice a găsit ecouri în cele mai mari economii de piață ale anilor 1980. Spre exemplu, în S.U.A. (în timpul lui Reagan) și Marea Britanie (în timpul lui Thatcher). În esență, noua orientare a economiilor libere era în sensul neamestecului guvernului în domeniul afacerilor, lăsând pieţele să se autoreglementeze[11]. Însă, odată lăsate libere, pieţele s-au comportat din ce în ce mai riscant și nesăbuit, iar după 80 de ani de la Marea Criză, au produs *Marea Recesiune din 2008* (a creditelor subprime – începută în decembrie 2007).

---

[5] G. Akerlof, R. Shiller, *Spirite animale*, Ed. Publica, București, 2010, p. 17.

[6] Teoria generală a ocupării forței de muncă, a dobânzii și a banilor (1936).

[7] Citatul relevant este următorul: „Fiecare individ urmărește numai avantajul său, astfel, în acest caz, ca și în multe altele, el este condus de o mână invizibilă, ca să promoveze un scop ce nu face parte din intenția lui". Se impune precizarea că, după aproximativ 30 de ani de la folosirea metaforei mâinii invizibile, marele economist și-a nuanțat teoria, acceptând ideea unei mâini vizibile – acțiunea umană – care să armonizeze interesul individual cu cel general (ținând cont de morală).

[8] Există și opinia că *mâna invizibilă* este, de fapt, divinitatea.

[9] Este cunoscut în mod special pentru susținerea politicilor guvernamentale intervenționiste.

[10] G. Akerlof, R. Shiller, *op. cit.*, p. 18.

[11] *Idem*, p. 19.

Ce am învăţat, după 15 ani de la criza financiară din 2008?

În mediile de specialitate s-a vorbit despre necesitatea implicării mai accentuate a statului în economie, ceea ce echivalează cu *renaşterea teoriei economice keynesiene,* teorie despre care noii adepţi susţin că a fost abandonată prea uşor.

Printre aceştia se numără şi autorii cărţii Spirite animale, G. Akerlof şi R. Shiller, care arată: *„În încercările lor de a pune ordine în teoria macroeconomică şi de a o face să pară mai ştiinţifică, macroeconomiştii au impus structuri de cercetare şi discipline, concentrându-se asupra modului în care s-ar comporta economia dacă oamenii ar avea* ***motivaţii exclusiv economice şi dacă ar fi perfect raţionali***[12]*. Imaginaţi-vă un pătrat împărţit în patru secţiuni reprezentând motivaţii care sunt economice şi neeconomice şi răspunsuri care sunt raţionale şi iraţionale. Modelul actual se încadrează numai în căsuţa din stânga sus"*[13].

Apoi, autorii conchid: *„funcţionarea economiei şi rolul pe care statul îl joacă în cadrul acesteia nu pot fi descrise exclusiv pe baza motivelor economice.* ***O astfel de descriere necesită şi o înţelegere detaliată a încrederii, echităţii, oportunităţilor, corupţiei, iluziei banului şi a poveştilor pe care istoria ni le transmite*** (s.n.)"[14].

Analizând cu atenţie perioadele de grandoare şi cele de decădere economică, luând în considerare şi informaţii oferite de alte discipline, precum psihologia şi biologia, se poate susţine că *economia se comportă ca un organism.*

Regula *„foloseşte numai cât ai nevoie",* regula că *orice acţiune determină o reacţie,* regula *intercondiţionării ş.a.* sunt legi (principii) care, în maniere specifice, sunt întâlnite atât în *sistemul naturii,* cât şi în cadrul afacerilor.

Unul dintre cei ce susţin punctul de vedere, potrivit căruia, prin îmbinarea descoperirilor psihologiei cu înţelegerea practică a stimulentelor şi comportamentelor pieţelor se obţin rezultate foarte bune, este Richard H. Thaler, considerat întemeietorul ***economiei comportamentale.***

Din premisele expuse mai sus şi pe baza propriilor observaţii, se poate afirma că *Omul* este cel mai important factor al *ecuaţiei economice,* deoarece *sfinţeşte locul,* dar îl poate şi *pângări,* prin comiterea de fapte antisociale care afectează integritatea în spaţiul privat al afacerilor.

În concluzie, plecând de la premisa că *Omul* este unul dintre elementele esenţiale ce concură la progresul economic şi la robusteţea activităţii economice sau care, dimpotrivă, poate frâna, degrada ori şubrezi domeniul economic, se degajă teza că funcţia jucată de sistemele de integritate adoptate în cadrul organizaţiilor private este una care trebuie tratată cu toată seriozitatea. Standardele de integritate existente la nivelul întreprinderilor au un rol de netăgăduit în atingerea obiectivelor economice ale oamenilor de afaceri şi contribuie la însănătoşirea mediului economic, generând indirect beneficii atât pentru întreprinzători, cât şi pentru consumatori.

2. Relaţia dintre Dreptul penal al afacerilor şi Criminalitatea gulerelor albe

Plecând de la premisa că deţinerea unor cunoştinţe specifice legislaţiei penale aplicabile materiei afacerilor este esenţială pentru antreprenori şi celelalte persoane implicate în activitatea economică fie în actul decizional, fie în cel de supraveghere sau control, apare ca fiind un demers cel puţin util acela de a delimita conţinutul expresiilor ***Drept penal al afacerilor*** şi ***Criminalitatea gulerelor albe.***

---

[12] Cum susţineau clasicii şi neoclasicii.

[13] G. Akerlof, R. Shiller, *op. cit.*, p. 281. Autorii consideră că modelul actual răspunde numai la întrebarea: Cum se comportă economia dacă oamenii au numai motivaţii economice şi dacă răspund la acestea raţional? Există însă încă trei întrebări: Cum se comportă economia în condiţiile motivaţiei non economice şi ale răspunsurilor raţionale? Ale motivaţiilor economice şi răspunsurilor iraţionale? Ale motivaţiilor economice şi răspunsurilor raţionale?

[14] *Idem*, p. 292.

Cunoaşterea domeniului *Dreptului penal al afacerilor* este importantă, deoarece există riscul ca activitatea pe care o derulează oamenii implicaţi în activităţi economice să intre în coliziune cu legislaţia penală.

Persoanele care investesc resurse în afaceri, chiar dacă la momentul iniţierii investiţiei nu au fost, în timpul implementării acesteia ar trebui să fie preocupate atât de cunoaşterea realităţilor economice specifice domeniului în care activează sau a contextului economic general, cât şi de cunoaşterea reglementărilor privind evaziunea fiscală, contrabanda, spălarea banilor, corupţia în afaceri, criminalitatea gulerelor albe, concurenţa neloială, răspunderea penală a companiilor etc.

Suntem de părere că o parte dintre multiplele cauze penale în care au fost implicaţi întreprinzători nu ar fi existat dacă aceştia erau mai informaţi despre legislaţia penală incidentă în câmpul afacerilor.

În exprimarea colocvială, în special a nejuriştilor, se pune deseori semnul egalităţii între ***Dreptul penal al afacerilor*** **(Criminalitatea economică)** şi ***Criminalitatea gulerelor albe*** **(White collar criminality).** Dacă privim cele două concepte în cheie juridică, *Dreptul penal al afacerilor* cuprinde în extensiunea sa (cel puţin) infracţiunile comise în legătură cu activitatea economică, în timp ce *Criminalitatea gulerelor albe* vizează infracţiunile săvârşite de persoane care deţin poziţii înalte în afaceri, în administraţia publică sau în alte organizaţii importante.

Comparând conţinutul celor doi termeni – expresiile *Drept penal al afacerilor* şi *Criminalitatea gulerelor albe* – constatăm că, din perspectiva extensiunii lor, între ei există o **corelaţie logică specifică raportului de intersectare**, întrucât au cel un element comun şi, totodată, elemente diferite. Cei doi termeni au atât o parte comună – infracţiunile din domeniul afacerilor comise de persoane cu poziţie înaltă – cât şi componente (elemente) diferite – infracţiunile din domeniul economic săvârşite de persoane cu poziţii obişnuite (în cazul *Dreptului penal al afacerilor*) şi infracţiunile non economice comise de persoane cu poziţii importante (în cazul *White collar criminality*).

3. Natura juridică a grupului de norme care se integrează în conceptul de *Drept penal al afacerilor*

Primo, doctrina de specialitate cuprinde lucrări ştiinţifice valoroase în domeniul *Dreptului penal al afacerilor*, care s-au impus în peisajul ştiinţific, unele fiind publicate în ediţii revăzute şi adăugite[15].

Secundo, facem precizarea că grupul de norme care incriminează fapte ce pot fi comise în domeniul afacerilor nu formează o ramură de drept. Relaţiile de afaceri acoperă o sferă foarte extinsă de raporturi sociale, deoarece în conţinutul acestui domeniu intră atât dreptul comercial (denumit de unii autori dreptul afacerilor sau drept economic), cât şi alte materii. În realitate, nici măcar *Dreptul afacerilor* nu este conturat clar în literatura de specialitate. Într-adevăr, potrivit doctrinei, pe lângă relaţiile sociale reglementate de normele juridice comerciale, în Dreptul afacerilor trebuie incluse şi altele, care sunt reglementate de alte ramuri de drept (de pildă, de dreptul administrativ, de dreptul muncii, de dreptul fiscal etc.)[16].

[15] Dintre acestea, menţionăm: O. Predescu, *Dreptul penal al afacerilor*, Ed. Continent XXI, Bucureşti, 2000; C. Voicu, Al. Boroi, F. Sandu, I. Molnar, *Dreptul penal al afacerilor*, Ed. All Beck, Bucureşti, 2003; C. Voicu, Al. Boroi, F. Sandu, I. Molnar, M. Gorunescu, S. Corlăţeanu, *Dreptul penal al afacerilor*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2008; T. Medeanu, *Dreptul penal al afacerilor*, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2006; P. Dungan, *Dreptul penal al afacerilor*, Ed. Presa Universitară Română, Bucureşti, 2003.

[16] A se vedea St.D. Cărpenaru, *Drept comercial român*, ed. a VIII-a, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2008, p. 28.

Tertio, grupul de norme care incriminează fapte ce pot fi comise în domeniul afacerilor nu formează o subramură a dreptului penal, deoarece nu există nici măcar o instituţie juridică penală care să fie aplicabilă exclusiv domeniului relaţiilor de afaceri sau să existe reguli derogatorii privind incidenţa legii penale. Cele mai frecvente infracţiuni din domeniul afacerilor pot fi comise atât în legătură cu o activitate economică, cât şi fără legătură cu o asemenea de activitate. Astfel, evaziunea fiscală, faptă care în cele mai multe cazuri este săvârşită în domeniul afacerilor, poate fi comisă, mai rar, şi în afara acestui domeniu (de exemplu, o persoană fizică nu declară un venit obţinut din cedarea folosinţei unui bun sau o fundaţie nu declară dobândirea unui imobil impozabil). La fel, infracţiunea de contrafacere poate fi comisă de către profesionişti sau de către simpli particulari, care nu exploatează o întreprindere. De asemenea, spălarea banilor, contrabanda, infracţiunile contra patrimoniului, infracţiunile informatice sau infracţiunile privind comerţul electronic pot fi săvârşite în legătură cu exploatarea unei întreprinderi sau fără relaţie cu o astfel de entitate. Există şi categorii de infracţiuni, cum sunt infracţiunile prevăzute în Legea nr. 31/1990, a căror comitere, în principiu, nu poate fi desprinsă de domeniul afacerilor. La fel, normele privind răspunderea penală a persoanelor juridice se aplică în majoritatea cazurilor societăţilor reglementate de Legea nr. 31/1990. Însă, sfera normelor care incriminează astfel de fapte şi a celor care instituie răspunderea penală a persoanelor juridice este, pe de o parte, prea restrânsă pentru a putea pune în discuţie recunoaşterea unei subramuri a dreptului penal, iar, pe de altă parte, aceste norme nu se aplică exclusiv oamenilor de afaceri. Într-o altă ordine de idei, se poate vorbi cel mult despre **instituţii (grupuri de norme) juridice penale frecvent aplicate în domeniul afacerilor**.

Practic, după criteriul prevalenţei, în domeniul afacerilor identificăm trei categorii de norme de incriminare, respectiv:

- Norme care incriminează fapte săvârşite preponderent în acest domeniu (de pildă, infracţiunile prevăzute în Legea nr. 31/1990);
- Norme care incriminează fapte comise în proporţie relativ egală atât în domeniul afacerilor, cât şi în celelalte domenii (spre exemplu, delapidarea, înşelăciunea ş.a.);
- Norme care incriminează fapte săvârşite, în principal, în domenii din afara dreptului afacerilor, dar care pot fi întâlnite rar şi în acest domeniu (spre exemplu, o infracţiune de trafic de persoane, comisă prin intermediul unei societăţi).

Quarto, astfel cum am văzut în cele ce preced, o examinare a aplicării normelor penale relevă că, mai mult sau mai puţin, majoritatea acestora sunt întâlnite în domeniul afacerilor. Aceleaşi norme, însă, fie pe o scară mai largă, fie pe una mai restrânsă, sunt aplicate şi în cadrul celorlalte ramuri de drept (civil, administrativ ş.a.).

Plecând de la cele expuse mai sus şi de la cele trei opinii mai importante, exprimate în doctrină, respectiv că dreptul penal al afacerilor este o ramură de drept, dreptul penal al afacerilor este o subramură de drept şi dreptul penal al afacerilor este o materie pluridisciplinară, opinia noastră este că *Dreptul penal al afacerilor* nu îndeplineşte condiţiile unei veritabile ramuri de drept şi nici pe ale unei subramuri de drept. *Dreptul penal al afacerilor* nu este o ramură de drept, întrucât este o parte dintr-un întreg (din Dreptul penal), dar nu este nicio subramură autentică a dreptului penal, deoarece normele în discuţie constituie o simplă grupare (subdiviziune) de norme de incriminare aplicate frecvent în domeniul afacerilor, dar care sunt incidente şi în alte domenii. În ceea ce priveşte teza potrivit căreia *Dreptul penal al afacerilor* are caracter multidisciplinar (pluridisciplinar[17]), aceasta are, cel puţin parţial, acoperire obiectivă, întrucât incidenţa normelor de incriminare aplicabile faptelor comise în

[17] Pentru această teză, a se vedea L. Lefterache, *Dreptul penal al afacerilor – provocare pentru sistemul de drept*, în RDP nr. 2/2002, p. 52.

câmpul economic presupune cunoaşterea unor dispoziţii din alte ramuri de drept, precum sunt dreptul fiscal, dreptul muncii, dreptul civil, dreptul administrativ ş.a.

Se poate spune că relaţiile sociale ocrotite prin intermediul normelor care incriminează fapte săvârşite în domeniul afacerilor aparţin, în egală măsură, unor ramuri de drept diferite, particularitate ce decurge din specificul organizării întreprinderilor, în principal a societăţilor[18].

Într-adevăr, alături de normele de incriminare menţionate în cele ce preced, prezintă interes pentru *Dreptul afacerilor* şi anumite norme penale generale, norme procesual penal, norme juridice fiscale ş.a. Dintre normele cuprinse în Partea generală a Dreptului penal, care sunt mai des utilizate în domeniul afacerilor, cu titlu de exemplu, menţionăm normele penale care reglementează răspunderea penală a persoanei juridice, confiscarea specială şi confiscarea extinsă. Dintre normele procesual penale cu aplicare frecventă în materia afacerilor, putem da ca exemplu pe cele referitoare la măsurile asigurătorii sau pe cele care reglementează procedura răspunderii penale a persoanelor juridice.

Dreptul penal, fiind o ramură de drept care apără valorile sociale esenţiale, *volens nolens,* interacţionează, mai mult sau mai puţin, cu celelalte ramuri de drept, dar acest lucru nu înseamnă că Dreptul penal este o materie care integrează în conţinutul său toate normele juridice extrapenale ce trebuie folosite pentru transpunerea în practică a normelor penale.

Cu toate că, aşa cum am văzut, *lista normelor juridice de interes* pentru aplicarea normelor care incriminează fapte din domeniul afacerilor cuprinde o paletă foarte largă de astfel de norme, pe care le regăsim în mai multe ramuri ale sistemului dreptului, suntem de părere că nu se impune ca acestea să fie integrate în *Dreptul penal al afacerilor*. Unul dintre motive este acela că normele respective aparţin altor ramuri de drept şi ar genera o redundanţă (suprapunere), al doilea motiv îl reprezintă faptul că este foarte grea delimitarea (identificarea) acestor norme şi al treilea motiv constă în aceea că materia rezultată ar fi una foarte extinsă.

În acest context, mai remarcăm şi opinia exprimată în anul 2005, conform căreia: „*denumirile «drept al afacerilor» şi «drept penal al afacerilor» desemnează* (...) *anumite strategii sau politici în domeniul dreptului, prin folosirea celor două denumiri urmărindu-se, exclusiv, separarea strategiilor de formare a legislaţiei extrapenale de cele de reformare a legislaţiei penale*"[19].

Însă, aşa cum se observă în articolul precitat, necesitatea unei separări din perspectiva strategiilor de reformare a legislaţiei este nejustificată, fie şi numai prin raportare la obiectivul vizat, respectiv prevenirea şi combaterea infracţiunilor din domeniul afacerilor[20].

Asumându-ne premisele până aici expuse, ca natură juridică, Dreptul penal al afacerilor, deşi nu este o veritabilă ramură de drept sau subramură a Dreptului penal, este **o subdiviziune relativ individualizată a normelor juridice ce formează *Dreptul penal* şi cuprinde normele penale care incriminează faptele ce se săvârşesc în domeniul economic (afacerilor)[21]**.

4. Extensiunea Dreptului penal al afacerilor

Dreptul penal al afacerilor este o materie care şi-a câştigat un loc indiscutabil în peisajul disciplinelor juridice. Autorii care abordează acest domeniu sunt mai puţin interesaţi de aspectele teoretice, comparativ cu cele practice, astfel că au în vedere principiul utilităţii demersului şi mai puţin aspectele ce ţin de acurateţea ştiinţifică privind criteriile pe baza cărora *sistemul Dreptului* se divide în ramuri, subramuri şi instituţii juridice.

---

[18] Pentru dezvoltări, a se vedea L. Lefterache, *op. cit.*, pp. 52-55.

[19] M.-K. Guiu, *op. cit.*, p. 211.

[20] *Ibidem*.

[21] Pentru diferite definiţii ale dreptului penal al afacerilor, a se vedea C. Voicu, Al. Boroi, F. Sandu, I. Molnar, M. Gorunescu, S. Corlăţeanu, *Dreptul penal al afacerilor*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2008, pp. 5-6.

Normele juridice ce prezintă interes pentru domeniul afacerilor şi care este util să facă parte din *Dreptul penal al afacerilor* sunt numeroase, dar nu este recomandabil să fie toate incluse în această *disciplină* atât pentru evitarea apariţiei unei materii *mamut*, cât şi pentru evitarea suprapunerilor peste alte domenii (spre exemplu, dreptul civil, dreptul fiscal, dreptul administrativ etc.).

Aşadar, considerăm că obiectul de reglementare al *Dreptului penal al afacerilor* îl constituie normele penale care incriminează faptele ce se săvârşesc în domeniul economic, adică al relaţiilor de afaceri (care presupun, de regulă, exploatarea unei întreprinderi).

In concreto, inter alia, este vorba despre:

- Infracţiunile prevăzute în Legea societăţilor nr. 31/1990;
- Infracţiunile prevăzute în Legea nr. 241/2005 privind prevenirea şi combaterea evaziunii fiscale;
- Infracţiunea de spălare a banilor (art. 49 din Legea nr. 129/2019);
- Infracţiunile vamale;
- Infracţiunile privind fraudarea bugetului Uniunii Europene (art. 18^1-18^5 din Legea nr. 78/2000);
- Infracţiunile care privesc piaţa de capital, concurenţa şi protecţia consumatorului;
- Infracţiuni privind protecţia mediului;
- Infracţiuni contra patrimoniului prevăzute în Codul penal (spre exemplu, abuzul de încredere prin fraudarea creditorilor, bancruta frauduloasă, frauda informatică, înşelăciunea ş.a.);
- Infracţiuni corupţie şi de serviciu (de pildă, luarea de mită, darea de mită, abuzul în serviciu, delapidarea ş.a.).

Într-o accepţiune *lato sensu,* în Dreptul penal al afacerilor pot fi încadrate şi alte norme juridice, precum sunt cele care reglementează răspunderea penală a persoanei juridice, procedura tragerii la răspundere penală a persoanei juridice, confiscarea specială, măsurile asigurătorii etc.

5. Infracţiunile din aria *White collar criminality*

Plasarea unor activităţi infracţionale în sfera *criminalităţii gulerelor albe* are loc numai în situaţiile în care activitatea ilicită penală aparţine unor persoane cu statut social sau profesional înalt, indiferent de natura infracţiunii (contra persoanelor, patrimoniului etc.). De exemplu, în cazul în care o persoană din conducerea unei companii (administrator, director, membru al consiliului de supraveghere etc.) sau a unei instituţii publice comite o infracţiune de spălare a banilor.

În practică, printre infracţiunile săvârşite de *gulerele albe,* întâlnim:

- Infracţiuni contra patrimoniului (înşelăciunea, deturnarea licitaţiilor, bancruta frauduloasă etc.);
- Infracţiuni contra persoanei (infracţiunile sexuale, şantajul ş.a.);
- Infracţiuni de corupţie şi de serviciu (luarea de mită, abuzul în serviciu, delapidarea, deturnarea de fonduri etc.);
- Spălarea banilor;
- Evaziunea fiscală;
- Fraudarea fondurilor europene;
- Concurenţa neloială;
- Grupul infracţional organizat ş.a.

Criminalitatea gulerelor albe este denumită de alţi autori „banditism al afacerilor", „noua criminalitate" sau „criminalitatea mănuşilor albe"[22]. Indiferent de sintagma folosită, criminalitatea gulerelor albe este considerată că include *inter alia* infracţiuni săvârşite în domeniul

[22] A se vedea M. Zarafiu, *op. cit.*, p. 112.

afacerilor de către persoane aparent respectabile, care au un statut socio-economic înalt şi care încalcă într-o manieră ingenioasă normele penale privitoare la activitatea lor profesională, exploatând încrederea sau credulitatea celorlalţi.

6. Unele aspecte privind caracteristicile şi etiologia criminalităţi din domeniul afacerilor

6.1. Precizări prealabile

Faptele aflate în legătură cu domeniul afacerilor, incriminate de legiuitorul român, sunt numeroase. Chiar dacă nu alcătuiesc o *subramură veritabilă* a dreptului penal, **infracţiunile din domeniul afacerilor** prezintă anumite particularităţi faţă de celelalte infracţiuni[23].

6.2. Particularităţi ale infracţiunilor din domeniul afacerilor

(i) Una dintre principalele caracteristici ale infracţiunilor din domeniul afacerilor vizează **cifra neagră a criminalităţii**, adică diferenţa dintre criminalitatea reală şi cea descoperită de către organele competente, care **este mai mare decât media generală a fenomenului infracţional[24]**.

---

[23] Aşa cum am văzut, acest grup de infracţiuni este desemnat prin expresia „*Dreptul penal al afacerilor*", sintagmă consacrată în literatura noastră de specialitate. A se vedea, de pildă: O. Predescu, *Dreptul penal al afacerilor*, Ed. Continent XXI, Bucureşti, 2000; C. Voicu, Al. Boroi, F. Sandu, I. Molnar, M. Gorunescu, S. Corlăţeanu, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, p. 11. De asemenea, expresia Dreptul penal al afacerilor este folosită, de mulţi ani, în multe state europene, printre care se numără Franţa, Italia, Belgia etc. A se vedea în acest sens, de exemplu: W. Jeandidier, *Droit pénal des affaires*, Ed. Dalloz, ed. a 6-a, 2005; Larguier et Conte, *Droit pénal des affaires*, Ed. Armand Colin, ed. a 11-a, 2004; Robert et Matsopoulou, *Traité de droit pénal des affaires*, Ed. PUF, ed. 1, 2004. Un rol important pentru apariţia acestei subramuri a dreptului penal l-au avut autorii francezi, chiar dacă nu toţi sunt de acord cu denumirea sau conţinutul acesteia. Dreptul penal al afacerilor constituie în prezent obiect de studiu în numeroase universităţi străine şi româneşti. În doctrina străină sunt folosite diverse denumiri pentru desemnarea infracţiunilor din domeniul afacerilor. Dreptul penal al afacerilor este cea mai uzitată denumire dar, alături de aceasta, domeniul infracţiunilor care aduc atingere relaţiilor de afaceri este desemnat şi prin alte expresii, dintre care o menţionăm, cu titlu de exemplu, pe cea de „drept penal economic şi de afaceri" (a se vedea F. Ghelfi-Tastevin, *Droit pénal économique et des affaires*, Ed. Gualino, ed. 1, 2001). În doctrina europeană occidentală, dreptul penal este divizat în mai multe materii: Dreptul penal fiscal, Dreptul penal al societăţilor comerciale, Dreptul penal internaţional al afacerilor, Dreptul penal al mediului, Dreptul penal al securităţii sociale, Dreptul penal al muncii etc. Şi în doctrina noastră au început să apară lucrări care urmează această tendinţă. De pildă, R.R. Popescu, *Dreptul penal al muncii*, Ed. Naţional, Bucureşti, 2005.

[24] Pentru diferitele tipuri de criminalitate, a se vedea: Al. Boroi, M. Gorunescu, M. Popescu, *Dicţionar de drept penal*, Ed. All Beck, Bucureşti, 2004, pp. 85-86; T. Amza, *Criminologie teoretică*, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2000, pp. 44-48. Precizăm faptul că noţiunea de „crimă", folosită în domeniul criminologiei, are o accepţiune mai extinsă decât în sfera dreptului penal (unde se identifică cu infracţiunea sau cu o specie de infracţiune – omuciderea). A se vedea şi V. Cioclei, *Criminologia etiologică*, Ed. Actami, Bucureşti, 1996, pp. 11-15. Cifra neagră a criminalităţi cuprinde diferenţa dintre criminalitatea reală şi cea cunoscută (relevată). Această formă de criminalitate poartă denumirea de „cifră neagră" din cauza faptului că ea nu este cunoscută cert, ci este ocultă, nedescoperită, iar dimensiunile sale rămân, practic, discutabile. Ca o primă concluzie, se poate spune că, în prezent, este imposibil din punct de vedere obiectiv să se tragă concluzii sigure cu privire la creşterea sau scăderea numărului infracţiunilor. Astfel, chiar dacă numărul condamnărilor ar creşte, iar cel al faptelor înregistrate la organele judiciare ar spori şi el, nu înseamnă că infracţionalitatea reală a crescut, după cum nici în ipoteza inversă nu s-ar putea trage concluzia că numărul infracţiunilor a scăzut. Creşterea numărului infracţiunilor relevate poate însemna o mai mare eficienţă a organelor implicate în activitatea de realizare a justiţiei sau, realmente, poate reprezenta o creştere a infracţionalităţii. Tot astfel, scăderea numărului infracţiunilor descoperite nu este echivalentă cu diminuarea criminalităţii, ci poate fi pusă pe seama ineficienţei sistemului judiciar Prin urmare, afirmaţia generală că în prezent există o „recrudescenţă a fenomenului infracţional" trebuie privită cu rezerve atât timp cât nu avem „instrumente" sigure pentru stabilirea cifrei reale a infracţiunilor. Numărul crescut al

Explicaţia o constituie faptul că, prin specificul lor, unele infracţiuni din domeniul afacerilor nu au victime individualizate care să denunţe faptele (când fie statul este persoană vătămată, fie o altă persoană aflată sub controlul celui care comite infracţiunea)[25]. De exemplu, evaziunea fiscală, anumite infracţiuni prevăzute în Legea nr. 31/1990, contrabanda şi celelalte infracţiuni vamale, spălarea banilor ş.a.

(ii) O altă particularitate a acestor infracţiuni o constituie faptul că **activitatea de tragere la răspundere penală** a infractorilor ce comit fapte contra relaţiilor de afaceri **este foarte costisitoare,** comparativ cu activitatea similară desfăşurată în cazul altor infracţiuni[26]. Într-adevăr, activitatea necesară descoperirii făptuitorilor şi probării existenţei condiţiilor tragerii la răspundere penală a acestora este mult mai scumpă decât în cazul infracţiunilor din alte domenii. Astfel, pe de o parte, în numeroase cauze sunt necesare expertize foarte complexe (fiscal-contabile, de pildă), care trebuie efectuate de experţi cu o bună pregătire de specialitate. Pe de altă parte, este necesar concursul mai multor specialişti în domeniu, care să fie integraţi în echipa de urmărire penală.

(iii) În multe cazuri, **criminalitatea în domeniul afacerilor este una organizată**, ceea ce constituie o dificultate în plus pentru descoperirea şi sancţionarea infracţiunilor care aduc atingere relaţiilor de afaceri.

(iv) Din păcate, un factor care, uneori, contribuie la îngreunarea investigaţiilor şi urmăririi penale îl constituie **implicarea** în săvârşirea infracţiunilor din domeniul afacerilor a **unor persoane care au atribuţii în contracararea fenomenului**.

(v) Nu în ultimul rând, în multe cazuri, persoanele implicate în *afaceri murdare* sunt persoane cu o poziţie socială înaltă (*infractorii cu gulere albe*)[27] şi, de regulă, oamenii nu reacţionează corespunzător gravităţii faptelor, faţă de infractorii din domeniul afacerilor. În anumite situaţii, simpli cetăţeni, care ar putea să contribuie la aflarea adevărului sunt indiferenţi la *criminalitatea gulerelor albe*. Ba mai mult, sunt concetăţeni care, pornind de la spusele lui Machiavelli că *„scopul scuză mijloacele"*, au chiar admiraţie faţă de oamenii de afaceri care au succes în activitatea economică, cu toate că acest succes a fost clădit şi prin încălcarea legii sau chiar prin comiterea de infracţiuni.

(vi) De asemenea, nu de puţine ori, **angajaţii** celor care comit infracţiuni în domeniul afacerilor **nu se preocupă de caracterul legal sau ilegal al activităţii**, pentru că ceea ce îi interesează, în principal, este remuneraţia primită care, realmente şi cinic spus, este raportată la succesul sau insuccesul afacerii[28], iar nu la caracterul licit sau ilicit al acesteia.

(vii) La cele de mai sus, se impune menţionat şi faptul că **organele judiciare nu folosesc** întotdeauna **aceeaşi măsură** în aplicarea legii penale. Astfel, în timp ce infractorii „clasici" (hoţi, tâlhari, violatori etc.) sunt sancţionaţi prompt şi exemplar, infractorii din domeniul afacerilor

---

condamnărilor şi creşterea gradului de ocupare în penitenciare constituie simple indicii că infracţionalitatea se află pe un trend crescător, iar nicidecum certitudini. *Volens nolens* trebuie să acceptăm că nu numai cifra neagră a criminalităţii este necunoscută, ci şi cifra criminalităţii reale, deoarece dacă o parte dintr-un întreg (cifra neagră) nu este cunoscută, nici întregul (cifra totală a infracţiunilor) nu poate fi determinat cert.

[25] A se vedea C. Voicu, Al. Boroi, F. Sandu, I. Molnar, M. Gorunescu, S. Corlăţeanu, *op. cit.*, p. 7.

[26] *Ibidem*, p. 2.

[27] În acest sens, E.H. Sutherland, în lucrarea sa „White collar crime" arată că cei care comit infracţiuni în sfera afacerilor sunt, de regulă, oameni care, prin poziţia lor socială înaltă (în mediul de afaceri sau aparatul de stat), sunt deasupra oricăror bănuieli. Din cauza acestor particularităţi, infractorii din domeniul afacerilor au o „rezistenţă socială" mai ridicată faţă de răspunderea penală. Această formă a criminalităţii este denumită în criminologie „criminalitatea gulerelor albe" (a se vedea şi Al. Boroi, M. Gorunescu, M. Popescu, *Drept penal al afacerilor*, Ed. All Beck, Bucureşti, 2003, p. 86).

[28] A se vedea C. Voicu, Al. Boroi, F. Sandu, I. Molnar, M. Gorunescu, S. Corlăţeanu, *op. cit.*, p. 4.

beneficiază de o oarecare îngăduinţă[29]. Explicaţia ţine de psihologia actului judiciar, care este influenţat uneori de existenţa sau nu a unei victime (persoană fizică sau juridică vătămată).

În zilele noastre, unele dintre infracţiunile din domeniul afacerilor sunt comise de persoane care încalcă legea penală ocazional sau *neorganizat,* în timp ce altele sunt săvârşite în mod organizat şi de persoane care fac parte din *criminalitatea gulerelor albe*[30]. Factorii criminogeni ai criminalităţii în afaceri sunt grupaţi, de regulă, în trei categorii, respectiv: factori juridici, factori economici şi factori psihosociali[31].

6.3. Cauzele criminalităţii din domeniul afacerilor

(i) **Factorii economici** pot constitui cauze ale criminalităţii în afaceri, deoarece, aşa cum se remarca în Raportul Comitetului European pentru Probleme Criminale (1991), cu privire la criminalitatea în afaceri, atât recesiunea economică sau criza financiară, cât şi prosperitatea se pot afla la originea acestei forme de criminalitate.

Analizând desfăşurarea afacerilor din ţara noastră, se poate spune că infracţiunile din domeniul afacerilor s-au aflat şi ele printre cauzele recesiunii economice existente în anii 1990-2000. Explicaţia este relativ simplă, deoarece, când economia este în regres, oamenii de afaceri ajung mult mai uşor în dificultate financiară, din cauza căreia apelează la împrumuturi purtătoare de dobânzi mari. Aceste credite sunt, în unele cazuri, ruinătoare pentru oamenii de afaceri, deoarece restituirea lor este legată de performanţele economice; or, acestea urmează, de regulă, trendul economic general.

(ii) Alţi factori care pot genera săvârşirea infracţiunilor din domeniul afacerilor au **natură politică**, precum: intervenţia statului în anumite domenii; lipsa unor sisteme de control la nivelul întreprinderilor; insuficienţa lichidităţilor; efectul *spirală* sau efectul *dominoului*[32] etc.

(iii) Infracţiunile din domeniul afacerilor pot avea la origine şi anumiţi **factori juridici**, printre care se numără reglementarea deficitară[33] a răspunderii persoanelor care săvârşesc fapte periculoase din punct de vedere social, sancţiunile penale prea severe sau prea blânde, imprecizia definirii elementelor constitutive ale infracţiunilor ş.a. Un exemplu în acest sens îl reprezintă infracţiunile de **evaziune fiscală**, care au fost prevăzute iniţial (după anul 1989) în Legea nr. 87/1994, iar *de lege lata* textele ce incriminează faptele de evaziune fiscală se regăsesc în Legea nr. 241/2005. Tratamentul penal al infracţiunilor reglementate de această lege a suferit însă modificări. Astfel, dacă în forma iniţială, legiuitorul a fost relativ echilibrat în ceea ce priveşte severitatea sancţiunilor, ulterior, prin Legea nr. 50/2013, pedepsele pentru variantele agravate ale infracţiunii de evaziune fiscală au fost înăsprite în mod exagerat, cu nesocotirea principiului proporţionalităţii protecţiei penale a valorilor sociale, aflându-ne în situaţia în care pedepsele pentru infracţiuni mult mai grave din punct de vedere social să fie mai blânde. Este cazul, de pildă, al infracţiunii de loviri sau vătămări cauzatoare de moarte, pentru care limitele pedepsei sunt între 6 şi 12 ani închisoare, în timp ce pentru infracţiunea de evaziune fiscală

[29] *Ibidem*.

[30] Expresie folosită, se pare, pentru prima dată de Edwin Hill în anul 1872, dar a fost consacrată de E.H. Sutherland, prin intermediul lucrării *White Collar Crime*, Ed. Holt Rinehart and Winston, New York, 1949. E.H. Sutherland a folosit pentru prima oară expresia White Collar Crime într-o alocuţiune susţinută la American Sociological Association în data de 27 decembrie 1939.

[31] *Ibidem*, p. 114.

[32] Acest efect apare în cazul în care falimentele sunt propagate în lanţ. Spre exemplu, starea de insolvenţă a unei companii mari determină falimentul agenţilor economici aflaţi în stare de dependenţă economică faţă de aceasta. Efectul de propagare al infracţiunii de bancrută comisă de către persoanele din conducerea companiei mari se extinde la nivelul companiilor dependente.

[33] A se vedea C. Voicu, Al. Boroi, F. Sandu, I. Molnar, M. Gorunescu, S. Corlăţeanu, *op. cit.*, p. 6.

prevăzută în art. 9 alin. (3) din Legea nr. 241/2005 limitele speciale sunt între 9 şi 15 ani închisoare.

(iv) Alţi factori criminogeni sunt cei de natură **psihosocială**, cum ar fi: concepţia existentă în mediul de afaceri; mentalitatea că funcţionarii cu atribuţii în materie judiciară sunt mai „înţelegători" cu oamenii de afaceri; concepţia despre corupţie şi faptele conexe acesteia, realităţile sociale anterioare; lipsa unui control economico-financiar strict etc.

Fără a pretinde că am făcut un inventar exhaustiv al factorilor care determină sau influenţează criminalitatea din domeniul afacerilor, menţionăm faptul că aceşti factori nu trebuie priviţi în mod izolat, deoarece ei interacţionează, se schimbă şi chiar dispar.

7. Consecinţele produse de infracţiunile din domeniul afacerilor

Efectele produse de criminalitatea din domeniul afacerilor sunt greu de măsurat în orice societate şi cu atât mai mult în ţara noastră.

Printre consecinţele cele mai greu de acceptat trebuie menţionate **pagubele** pricinuite agenţilor economici, statului sau unor entităţi supranaţionale, cum este cazul Uniunii Europene.

O altă consecinţă a infracţiunilor din domeniul afacerilor o constituie **costul foarte ridicat** pentru descoperirea acestora şi tragerea la răspundere penală a făptuitorilor, apreciindu-se că este de câteva ori mai mare decât cel existent în cazul infracţiunilor de drept comun[34].

În concluzie, în multe cazuri, infracţiunile din domeniul afacerilor generează **efecte socio-economice grave**. Persoanele vătămate pot fi atât fizice, cât şi juridice şi pot fi lezate direct, dar şi indirect.

8. Persoanele implicate în săvârşirea infracţiunilor din domeniul afacerilor şi reacţia societăţii faţă de acestea

O **particularitate** a infracţiunilor din domeniul afacerilor este aceea că acestea sunt comise de un număr mai mare de femei, comparativ cu infracţiunile de drept comun. Cum se explică acest lucru? Prezenţa femeilor în afaceri este mare, iar acestea se pare că au o înclinaţie mai accentuată spre comiterea de infracţiuni ascunse şi nonviolente[35].

De asemenea, potrivit statisticilor, persoanele care săvârşesc infracţiuni din domeniul afacerilor au vârsta mai ridicată şi o poziţie socială mai înaltă comparativ cu cele care comit alte categorii de infracţiuni[36].

Reacţia socială cu privire la infracţiunile din domeniul economic diferă de la un stat la altul, dar se poate spune că, în prezent, există o tendinţă generală la nivel internaţional pentru contracararea acestui tip de infracţiuni.

Un rol important pentru schimbarea atitudinii faţă de infracţiunile economico-financiare îl are societatea civilă, care, în unele state, este foarte puternică şi se implică pozitiv în activitatea de combatere a acestor infracţiuni.

În doctrină, se atrage totuşi atenţia asupra unui pericol în ceea ce priveşte influenţarea actului de justiţie de către cei care instrumentează cauze privind infracţiuni din domeniul

[34] În S.U.A. se apreciază, de pildă, că este de zece ori mai mare (G. Gindicelli-Delage, *Droit pénal des affaires*, Ed. Dalloz, 1996, pp. 4-5).

[35] A se vedea C. Voicu, Al. Boroi, F. Sandu, I. Molnar, M. Gorunescu, S. Corlăţeanu, *op. cit.*, p. 7. Spre exemplu, potrivit statisticilor oficiale din anul 1999, în Franţa, 18% dintre infracţiunile de bancrută frauduloasă sau alte infracţiuni din domeniul societăţilor comerciale au fost comise de femei, în timp ce media generală se situează sub 10% din totalul infracţiunilor.

[36] *Idem*, p. 8.